

PETER SALNER

Židia na Slovensku po roku 1989 (Komunita medzi minulosťou a budúcnosťou)

Bratislava: VEDA, 2018, 139 str.

Kniha z produkcie etnológa a judaistu Petra Salnera je ďalším príspevkom dopĺňujúcim mozaiku informácií z prostredia židovských komunít na Slovensku. Autor sa tentokrát zameril na obdobie po páde železnej opony až do súčasnosti. Ako sám uvádza, dlhoročné pôsobenie vo funkciách v židovských inštitúciách v Bratislave od 90. rokov 20. stor. mu umožnilo výskum „in situ“, pričom bol prítomný pri kľúčových rozhodnutiach o ďalšom smerovaní komunity. Aj preto sú práce Petra Salnera prínosné pre antropológiu, religionistiku, historiografiu či judaistiku – odhaľujú dobové pozadie rozhodnutí a niekedy „šalamúnske“ riešenia zdanlivo neriešiteľných problémov. Na druhej strane si autor uvedomuje obmedzenia funkcionára a zároveň antropológa v teréne, na ktoré sám upozorňuje.

V priebehu cca 30 rokov, od roku 1989, dospela ďalšia židovská generácia, ktorá vyrastala v slobodnejších podmienkach než ich rodičia a starí rodičia. Z pohľadu historika je to stále malý odstup na zachytenie dynamiky procesov odohrávajúcich sa v židovských komunitách na Slovensku. Autor sa však s týmto problémom pomerne dobre vyrovnal. Zvolil retrospektívny prístup, pri ktorom vysvetľuje dobové determinanty, ktoré ovplyvňovali rozhodovanie štátnych a následne, alebo nezávisle od nich, aj židovských inštitúcií, ktoré potom prenášali do života židovských komunít na Slovensku. Cieľ, ktorý si kladlo (a kladie) vedenie komunít, bolo zachovanie židovských identít, spôsobu života a judaizmu – otázne bolo, v akej forme.

Peter Salner sa týmto otázkam venuje v piatich kapitolách. V pomerne osobnom *Úvode* okrem iného bilančuje aj svoju profesionálnu/osobnostnú profiláciu ovplyvnenú výskumom meštianskych vrstiev a rodiny, spolu s pôsobením na popredných pozíciách v komunite, ktoré umožnili otvoriť nové témy výskumu na Slovensku v 90. rokoch 20. stor. Neopomína ani vplyv rodinnej a menšinovej histórie výrazne poznačenej obdobím holokaustu.

V kapitole *Pramene* prináša inšpiratívnu analýzu prameňov a prehľadovú štúdiu odbornej literatúry s menej známymi titulmi, ktoré môžu byť inšpiráciou pre autorov venujúcim sa uvedenej problematike. Tiež približuje metodológiu výskumu, spolu s vedeckými

projektami, ktorých bol súčasťou a ktoré kreovali jeho súčasný vedecký posun v problematike. Nosnú časť monografie tvoria kapitoly *Komunita*, *Sviatky* a *Symbols*.

Komunita je nosnou kapitolou pre pochopenie súčasného stavu židovských komunít na Slovensku. Autor vychádza z niektorých známejších (už publikovaných) faktov, doplnených o nové postrehy, javy a vysvetlenia. Veľký priestor venuje vysvetleniu vzťahu Ústredného zväzu ŽNO a židovských náboženských obcí, ktoré sú aj v súčasnosti v kontraindikácii. Nové informácie prináša v problematike definície „Kto je Žid“ z roku 2017 (s. 31), kde upriamuje pozornosť na dynamiku problematiky židovských identít. Pre nového čitateľa, ale aj pre záujemcu, ktorý sa v uvedenej problematike orientuje, prináša spektrum názorov z vnútra židovskej komunity nielen k problematike identít, ale aj vzťahu k judaizmu a jeho liberálnym variantom. V závere kapitoly predstavuje inštitúcie, ktoré vznikli po roku 1989 – niektoré s cieľom vytvoriť priestor, ktorý spája dovnútra komunity a naopak – také, ktoré komunikujú smerom von k verejnému priestoru. Otázku, ktorú riešia židovské inštitúcie – ako a v akej forme zachovať komunitu/ židovstvo/ judaizmus – sa pokúša sčasti podkryť v ďalších kapitolách.

Sviatky delí na tri podkapitoly – *Chanuka*, *Pesach* a *Holokaust*. Prvé dva symbolizujú v židovskej histórii vzburu proti rímskej nadvláde či otroctvu v Egypte a patria k trvalým symbolom/prejavom židovských identít aj dnes. Kým Chanuka je v súčasnosti známejšia a jej slávenie smeruje od roku 1993 (s. 80) aj von k verejnosti (zapaľovanie chanukie na Rybnom námestí v Bratislave), Pesach sa vníma skôr ako rodinný, resp. komunitný sviatok. Na týchto dvoch príkladoch ilustruje Peter Salner spôsob slávania ortodoxnej verzie sviatku, nutnosť zmeny/transformácie osláv po holokauste až po súčasné výzvy, kedy sa židovské obce snažia balansovať medzi potrebou tradície, modernizáciou židovského života a kompromismi, ktoré vyžadujú pritiahnutie a zapojenie mladej židovskej generácie do komunitného života.

Holokaust predstavuje autor ako novodobý, stále sa formujúci „sviatok“, ktorým sa pripomína utrpenie Židov počas druhej svetovej vojny. Dodnes sa prejavuje ako jeden z „identitotvorných“ (a negatívnych) prvkov židovskej histórie a kultúry a to aj napriek tomu, že voči jeho vplyvu sa niektoré osobnosti zo židovského prostredia vymedzujú (s. 96).

Kultúra spomínania sa neustále kreuje a v súčasnosti je holokaust sviatkom, ktorý má niekoľko pamätných dní v Izraeli (27. tevet či 10. nisan – Jom Ha-Šoa), pričom druhý menovaný je pripomienkou na povstanie vo varšavskom gete. Deň holokaustu je od roku 2000 pamätným dňom aj na Slovensku. Autor si všíma

kultúru pripomínania tejto udalosti na Slovensku od roku 1946 až po súčasnosť, ktorá je postavená na priamych svedkoch holokaustu. Otázkou, ktorou sa zaoberá je, ako sa zmení kultúra spomínania po odchode posledného žijúceho svedka.

Pre mňa osobne je veľmi zaujímavá kapitola *Symboly*, kde sa Peter Salner, inšpirovaný úvahami pražského rabína Karla Sidona, bravúrne zamýšľa nad otázkou, kam dnes patrí Žid. Uvažuje o židovskom živote, o trojuholníku synagóga-kaviareň-židovský humor, kde sa nájde miesto aj pre komunitu, cintorín a domov. Okrem iného analyzuje výrok rabína Sidona, či holokaust spôsobil zánik pre Židov typickej kaviarenskej kultúry a s ňou spojeného židovského humoru, ktorý je dôležitou zložkou židovských identít. V texte sa zaoberá aj ďalšími symbolmi židovskej komunity v Bratislave – neexistujúcou neologickou synagógou na Rybnom námestí a čiastočne obnoveným ortodoxným židovským cintorínom s memoriálom Chatama Sofera. Obidva symboly majú neodmysliteľné miesto v židovskom aj nežidovskom živote mesta aj v súčasnosti. Kapitulu vníma ako prvé zamyslenie sa nad súčasnými aj stratenými židovskými symbolmi Bratislavy a upozorňuje na novú tému výskumu.

Monografia Petra Salnera je dopĺňujúcim a rozširujúcim vkladom do súčasnej vedeckej produkcie v oblasti judaistických štúdií. Je určená nielen pre odborníkov z oblasti spoločenských a historických vied, ale aj pre širokú laickú verejnosť zaujímajúcu sa o spôsob života židovskej minority na Slovensku a v Bratislave.

Ivica Štelmachovič Bumová

JEFF BRIDGES – BERNIE GLASSMAN

The Dude and The Zen Master

London: Corgi, 2014, 288 str.

Táto kniha, *The Dude and The Zen Master* – v preklade Dude a zenový majster, je o filme. Zvyčajne býva film natočený podľa knihy alebo reedícia nejakého románu je publikovaná súčasne s tým, ako film zažíva veľký úspech v kinách. Táto kniha však prišla roky po tom, čo sa film, o ktorom čiastočne pojednáva – Big Lebowski – stal veľkým hitom na plátnach kín. Zároveň to však nie je kniha Big Lebowski, ale nesie titul Dude a zenový majster, pretože jej obsah tvoria rozhovory medzi Jeffom Bridgesom, stelesňujúcim vo filme *The Big Lebowski* hlavnú postavu Duda, a Bernie Glassmanom, americkým zenovým majstrom. Celá kniha je

skutočne o nich dvoch, ich životoch, skúsenostiach, pohľadoch na každodenné aj výnimočné, osobné aj celospoločenské témy, ktoré obaja protagonisti ilustrujú prostredníctvom scén či citátov z filmu Big Lebowski, prípadne na príklade hlavnej postavy, Duda. Jeff Bridges aj Bernie Glassman v knihe vystupujú pod svojimi vlastnými menami, ako Jeff a Bernie, čo navodzuje pocit značnej blízkosti, priateľstva a nezáväznosti. Tento priamy a úprimný tón, ktorý sa nesie celou knihou, ilustruje blízkosť, otvorenosť a intimitu medzi oboma mužmi, a tiež pomáha čitateľovi s nimi takýto vzťah zdieľať. Big Lebowski natočili bratia Joel a Ethan Coenovi v roku 1998 a na začiatku knihy Jeff Bridges žartuje, že to sú známi zenoví bratia kóanovci – čím odkazuje na podobnosť slov „coen“ a „kóan“, pričom kóany sú zenové hádanky, na ktoré neexistuje jediná správna odpoveď. Je to samozrejme slovná hračka, avšak trefná a veľmi dobre uvádzajúca celkový tón aj ďalšie smerovanie knihy.

Jeff Bridges (nar. 1949) je známy hollywoodský herec, ktorý sa preslávil mnohými snímkami silných alebo drsných mužov, často ako westernová postava. Už jeden z jeho prvých filmov *The Last Picture Show* (slovensky *Posledné predstavenie*) z roku 1971 mu vyniesol nomináciu na Oscara, zlatú sošku si však Jeff odniesol až za film *Crazy Heart* (slovensky *Zmätok v duši*) v roku 2010. Jeff je tiež spevák a fotograf a má vlastnú kapelu s názvom *The Abiders*. Je však už menej známe, že Jeff sa venuje aj aktivizmu a filantropii, zameranými na ukončenie detského hladu, chudoby a núdze naprieč Spojenými štátmi. Jeff je spoluzakladateľom siete *End Hunger Network* a celonárodný hovorca kampane *No Kid Hungry*, ktorá je zastrešená nadáciou *Share Our Strength*. Ako nasvedčujú názvy týchto organizácií, Jeff profituje z prestíže, ktorá je spojená s jeho menom, s cieľom pomáhať slabším, najmä deťom v núdzi.

Bernie Glassman (1939 – 2018), rodený New Yorčan, pochádzal z brooklynskej židovskej rodiny. Pôvodne bol letecký inžinier, ktorý sa po skončení vysokoškolského štúdia presunul do Kalifornie, kde získal doktorát v aplikovanej matematike. Tiež tvoril súčasť tímu, ktorý plánoval človekom riadenú misiu na Mars v 60. a 70. rokoch. Bernie stretol v Kalifornii svojho učiteľa zenového buddhizmu, japonského majstra menom Taizan Maezumi, ktorému pomohol v roku 1967 založiť *Zen Center Los Angeles*, jedno z prvých amerických zenových centier v tradícii japonskej zenovej školy Sótó. Bernie bol vysvätený v roku 1976 a v roku 1995, o necelých 20 rokov neskôr, sa stal plnoprávnym zenovým učiteľom v línii majstra Maezumiho. V tej dobe žil Bernie už opäť v New Yorku, kde v roku 1980 založil Zenovú komunitu (*Zen Community of New York*) a Rád zenových mierotvorcov (*Zen Peacemakers Order*), zenové a sociálne angažované spoločnosti, ktoré sú obe

činné do dnešného dňa. Svojimi ďalšími aktivitami pomáhal najmä sociálne slabším: v roku 1982 založil *Greyston Bakery*, pekáreň, v ktorej zamestnával ľudí bez domova, aby im pomohol opätovne sa zaradiť do spoločnosti. Z tejto prvotnej iniciatívy vzišla nadácia *Greyston Foundation*, ktorá pracuje s ľuďmi bez domova, s ľuďmi nakazenými HIV/AIDS, zabezpečuje vzdelávacie a ubytovacie služby pre sociálne slabších a mnohé ďalšie. Bernie bol prvým Američanom ordinovaným do tradície zenovej školy Sótó, ktorý sa zároveň stal učiteľom mnohých ďalších amerických či európskych mníchov a mnišok, ktorí spravujú vlastné zenové centrá a vyvíjajú aktivity naprieč Spojenými štátmi, Holandskom či Poľskom.

Jeff a Bernie sa spoznali na večierku, kam ich oboch pozval ich spoločný známy, a zistili, že zdieľajú rovnaké hodnoty a že im oboch záleží na rovnakých veciach. Vtedy prišiel Bernie s nápadom napísať spoločnú knihu, s pomocou ktorej mienil priblížiť zenový buddhizmus a jeho myšlienky ľuďom, ktorí neboli nutne spirituálne orientovaní. Bernie totiž tvrdí, že Jeffova postava vo filme *Big Lebowski*, Dude, stelesňuje zen a zenový prístup k životu *par excellence*. A tak sa začal spoločný príbeh Jeffa a Bernieho, príbeh, ktorý vyústil do knihy rozhovorov medzi Jeffom ako Dudom a Berniem ako zenovým majstrom.

Pri jej čítaní sa pred čitateľom odvíjajú príbehy oboch mužov. Tak ako s postavami románu, ktoré si čitateľ vytvorí na základe svojej predstavivosti, tak aj príbehy Jeffa a Bernieho sa začínajú vynárať a objavovať pred vnútorným zrakom čitateľa samé od seba. Je to však predsa len iné ako v románe; román je fikcia, je to umelo vytvorený príbeh, avšak Jeffovo a Bernieho rozprávanie je ich skutočným príbehom, je to záznam ich prežitého života, ich lekcií, poznání, skúseností, pochybností a spomienok. Z knihy je veľmi cítiť intimitu, blízkosť a súzvuk duší medzi oboma mužmi. Objavujú sa tu zážitky z Jeffovho herectva a Bernieho buddhizmu, ich skúsenosti vo filmovom alebo zenovom biznise, avšak línia ich rozhovorov je plynulá a autentická. Prostredníctvom týchto príbehov, prostredníctvom rozhovorov medzi oboma mužmi nadobudne čitateľ ľahko pocit, že ich oboch pozná – čítať o príbehoch z detstva alebo manželstva oscarového herca je predsa len iné ako čítať rozhovor medzi ním a reportérom nejakého populárneho časopisu, pretože z rozhovoru medzi Jeffom a Berniem je cítiť ich vzájomnú blízkosť a radosť zo zdieľania ich myšlienok a zážitkov.

Môže sa zdať, že v celej knihe viac „hovoria“ Jeff a Bernie že zohráva úlohu zenového majstra, ktorý svojim učením jemne vedie. Niekedy sa však situácia otočí a Jeff sa stáva učiteľom a Bernie pozorným poslucháčom. Dokonca sa môže zdať, že z Jeffa sa v priebehu knihy stáva zenový majster, ako napríklad keď hovorí:

„Vieš, čo je tvoj problém? Neuvedomuješ si, kto si ja myslím, že som“. Alebo ešte zenovejšie: „Vieš, čo je môj problém? Neuvedomujem si, kto si ty myslíš, že si“ (str. 102). Aj v tomto obaja učia, že ich role sú vyrovnané, že medzi nimi nie je rozdiel, že obaja sú zároveň učiteľmi a zároveň žiakmi a poslucháčmi.

Zen je známy tým, že učí pomocou podobenstiev a analógií, čím je prístupný a uchopiteľný pre každého, pretože používa jednoduchý jazyk a jednoduché príbehy, ktoré slúžia ako ilustrácie učenia Buddhu alebo zenových majstrov. Bernie je v tejto knihe presne takým majstrom. Pomedzi Jeffove zážitky zo života vtvára buddhistické podobenstvá o plavení sa loďou, o sliepke, ktorá pomáha malým kuriatkam sa vyliahnúť, o čínskych a japonských zenových majstroch, ktorí sa preslávili ako veľkí učelia. O svojom živote hovorí menej, stelesňuje však autentického majstra, pretože svojimi vetami učí – stačí si ho predstaviť v zenovom šate v zendó, meditačnej miestnosti – každou svojou vsuvkou učí buddhizmus a učí zen. Napríklad používa analógiu o lodi a jej veslách, s pomocou ktorých sa môžeme dopraviť cez divokú rieku na druhý breh, ktorú tam však musíme zanechať a opustiť, ak sa chceme odtiaľ posunúť ďalej, pretože na našej ďalšej ceste – napríklad po súši – by nám mohla byť na obtiaž (str. 38). Na ďalších stránkach hovorí o japonských majstroch minulosti aj súčasnosti, hovorí o buddhoch a bódhisattvoch, o Indrovej sieti a prepojenosti všetkých vecí. Spomína zásadné myšlienky buddhistického učenia, avšak vždy jednoducho a príkladne. A každý z týchto príbehov, každý z uvedených buddhistických princípov používa na ilustrovanie inej udalosti bežného života – na vyzdvihnutie služby a pomáhania druhému, ako príklad prekonávania ťažkostí a zvládania zlyhaní alebo navodenia radosti, otvorenosti a tolerancie manželstva. Bernie prelína buddhistické učenie a zenovú múdrosť so zdanlivo každodennými a jednoduchými rozhovormi s Jeffom. V skutočnosti však približuje buddhizmus a zen laickému čitateľovi, ktorý by inak možno nemal možnosť prísť s buddhizmom do kontaktu. Hovorí ako zenový majster: o zene v bežnom živote, o hĺbke poznania prístupného v každodennosti, o jedinečnosti každého dňa.

Napriek tomu, že kniha sa volá *Dude* a zenový majster a napriek tomu, že je postavená na filme *Big Lebowski*, ktorý je satirickou komédiou, obaja hlavní protagonisti sa v nej dotýkajú veľmi osobných aj závažných spoločenských tém. Hovoria o individuálnej morálke a individuálnej psychológii, ale tiež o celospoločenskej morálke a zodpovednosti. Jeff Bridges spomína postavy antihrdinov, s ktorými sa musel nejak stotožniť a s ktorých zločinmi sa musel určitým spôsobom vysporiadať, aby ich dokázal zahrať autenticky a vierohodne, a Bernie hovorí o pravidelných meditačných sústreďeniach medzi ľuďmi bez domova alebo zážitkoch zo sústreďení

v koncentračnom tábore Auschwitz-Birkenau, ktoré organizuje každoročne od roku 1996. V celej knihe je to však väčšinou Jeffova postava, navonok mierne povrchná a ľahkovážna, v skutočnosti však nastolujúca hlboké etické témy, akými sú zločin, morálka a zodpovednosť. Rozhovory sa vlastne vinú okolo tém života a buddhizmu: bolesti, strasti, utrpenia a ľudského vysporiadania sa s týmito každodennými výzvami. Aj preto môže mať čitateľ pocit blízkosti a dôvernosti či už s hollywoodským hercom alebo zenovým majstrom, pretože obaja sa prejavujú ako rovnako cítiace, trpiace, chybujúce bytosti ako každý iný.

Nakoľko Bernie aj Jeff sú úspešné a uznávané postavy vo svojich oboroch, reč prišla pochopiteľne aj na dokonalosť a perfekcionizmus, ich vlastnú snahu o dokonalé herectvo alebo dokonalé učenie... a ich principiálnu neexistenciu. Je zaujímavé sledovať, ako sa tak navonok odlišné svety, svet zenového mnicha a hollywoodského herca, vlastne podobajú, dotýkajú a prelínajú. Kto by si bol pomyslel, že herectvo má toľko spoločného so zenovým buddhizmom?! Na jednej strane to bolo prekvapivé, na druhej strane – pri čítaní Jeffových skúseností a príkladov – to bolo úplne pochopiteľné. Pripomenulo mi to výroky majstra Suzukiho, japonského zenového majstra a zakladateľa amerického San Francisco Zen Center, ktorý povedal: „Život je ako nastúpenie do lode, ktorá ide vyplávať na more a potopiť sa“. A Jeff je v tomto prístupe dojemne úprimný. Priznáva svoje chyby a svoju neschopnosť čeliť novým výzvam a ťažkostiam: „V takýchto situáciách sa niekedy zdráham riskovať a ísť do toho, pretože mám pocit, že čokoľvek urobím, nikdy to nebude dost“. Aj preto je táto kniha tak prístupná, priama a ľudská, lebo v nej vidíme ľudskosť velikánov a omylnosť hrdinov. Alebo povedané slovami klasika (Jeffa): „Nie je to o dokonalosti, je to o autenticite“ (str. 162).

Jeff sa v tejto knihe na viacerých miestach prejavuje ako nedokonalý, chybujúci a omylný. Priznáva svoje chyby a zároveň hovorí, ako sa s tým vysporiadava: „Nie vždy sa cítim dobre priznávať druhým trhliny v mojej osobnosti“ (str. 65). A o niekoľko riadkov ďalej sám o sebe hovorí, že je často podráždený, nahnevaný a nepríjemný na niekoho, koho však má úprimne rád a koho si váži. „Ľudia si myslia, že som uvoľnený a že ma nič nevytočí, a je zahanbujúce ukázať im úplne inú stránku. [...] Pravda je taká, že môžem byť napätý a nasratý a blbý ako ktokoľvek iný. [...] Ale ak to uznám miesto toho, aby som to poprel, tiež to môže byť cesta k liečeniu, a nie čas strávený doma nadávaním. [...] Môžeš sa vytočiť a brániť sa koľko chceš, ale len potláčaš svoje sebedomie a tú hanbu [ktorá z toho pramení], chápeš“ (str. 69–70). Priznáva tým, že aj Jeff Bridges chybuje a aj Jeff Bridges, uznávaný hrdina mnohých dobrých hollywoodskych filmov, sa vie správať ako

chrapúň od vedľa. Zároveň sa však delí s čitateľom o dôležité poznanie, že v uznaní týchto chýb je riešenie, že prijatie svojej temnoty a nedokonalosti je cestou k liečeniu, cestou k – akoby povedal majster – poznaniu a prebudeniu. Bernie to veľmi dobre pozná, pretože hovorí, že keď nám záleží na dokonalosti, záleží nám na očakávaníach (str. 53), ktoré sú však zradné. Zároveň však ukazuje cestu z kolobehu pochybností: „Na ceste sa musíš starať o seba, nie len vtedy, keď prejdeš cieľovou rovinkou, pretože nezabudni, kdekoľvek si, tam je cieľová rovinka“ (str. 54). Jeff tomu samozrejme rozumie a tak v rámci vlastných myšlienkových pochodov sekunduje majstrovi: „Ale ja musím, nemám inú možnosť, než sa sám so sebou spriatelíť“ (str. 230). Čo Bernie uzatvára príkladom na postave Duda: „Dude sa na seba nehnevá za to, čo nerobí. On je so sebou kamarát“ (str. 251). V tom je Dude a zenový majster úprimná a otvorená kniha aj o živote, o našich perfekcionistických cieľoch a nedokonalých každodennostiach, o našich ideálnych predstavách a už menej ideálnych naplneniach tých predstáv, je vlastne o nás a našich myšliach, o našich snahách, snoch, bojoch, zlyhaniach aj víťazstvách.

Niekedy som nevedela úplne jednoznačne povedať, či čítam slová herca alebo zenového majstra. Z Jeffových slov bolo zrejme, že medituje, že pozná buddhizmus, ale bolo z nich evidentné aj jeho zapálenie pre druhých, jeho filantropické aktivity zamerané predovšetkým na malé deti, ich výživu a zaopatrenie pod hlavičkou kampane *No Kid Hungry*. Túto iniciatívu podporil aj prezident Barack Obama, keď sa zaviazal, že ukončí hlad detí v Spojených štátoch do roku 2015. Jeff zároveň hodnotí americkú kultúru ako „zameranú na úspech a na okamžitú odmenu, a tiež netrpezlivú“ a odhaľuje svoj kritický pohľad na americký ekonomický systém: „Je to systém zameraný na svoje vlastné udržanie, ktorý vytvára veľa peňazí, zatiaľ čo ľudia nevedia nakrmiť svoje rodiny alebo zabezpečiť vzdelanie svojim deťom“ (str. 171). Uvedomuje si však, že všetko zlé je na niečo dobré, pretože hovorí: „Rodina prezidenta Obamu používala potravinové lístky pre chudobných, keď bol malý. To je myslím začiatok [pre úspech našich aktivít]“. Alebo o pár riadkov ďalej: „Hlad je skutočne závažným problémom v tejto krajine, ale možno sa toto muselo stať, aby ľudia začali konečne konať. Neexistuje zlo, z ktorého nevzide dobro“ (str. 139–140).

Prostredníctvom Jeffovho príbehu, v ktorom opisuje, ako si pripravoval prejav pre kampan *No Kid Hungry*, ktorý mal predniesť pred demokratickým aj republikánskym publikom, došlo medzi ním a Berniem aj na rozhovor o politickej situácii v Spojených štátoch, o ich otrokárskej minulosti a napätej prítomnosti. Bernie túto debatu osvetlil z pohľadu buddhizmu a svojich skúseností, keď povedal: „Buddhizmus má inú prax, a tou je práca so všetkými tými, ktorých považuje

jeme za svojich nepriateľov, pričom cieľom je spraviť z nich svojich spojencov. Ak sa pozriem na stôl ako na kruh života, chcem k nemu prizvať každého, aby sme spoločne prediskutovali záležitosti, ktoré ovplyvňujú nás všetkých. Ja sa z práce so svojimi bývalými nepriateľmi naučím oveľa viac, než keby som len posedával obklopený svojimi priateľmi. Moji bývalí nepriatelia sa tiež naučia viac a spoločne vytvoríme lepší priestor“ (str. 138).

V zenovom buddhizme existuje známa veta, ktorá vyzýva, že človek má zabiť svojho otca, matku a aj Buddhu. Tieto slová samozrejme nie je možné brať doslovne – práve naopak, skutočné zabitie vlastných rodičov je z pohľadu buddhizmu jeden z piatich hlavných prečinov, za ktoré hrozí exkomunikácia – ale slúži ako metaforické napomenutie, ktorého cieľom je narušenie nabubrenosti ega. Človek má prerušiť všetky väzby, má zabudnúť na závislosť na rodičoch, idoloch alebo modlách. Cieľom je uvedomenie si vlastnej zodpovednosti, vlastných skutkov a vlastného života – nikto iný, ani otec, ani matka, ani buddhovia, nie sú zodpovední za aktuálny stav vecí v živote jednotlivca. Preto ide o varovanie vhodné zapamätania, pretože jeho odkaz ide do zenového morku kostí. Buddhistická cesta k poznaniu a prebudeniu totiž môže začať až po uvedomení individuálnej zodpovednosti a individuálnej slobody každého jednotlivca. Túto myšlienku, ktorú som opísala toľkými slovami, vyjadruje Dude, postava Jeffa Bridgesa, jednoduchým „Je to len tvoj názor, človeče“, ktorým priznáva osobnú slobodu a osobnú zodpovednosť každého človeka za jeho vlastné kroky, činy a myšlienky. Každý má právo na vlastný názor, ale tým, že toto právo sa vzťahuje na každého človeka, tak to zároveň znamená, že ostatní s tým názorom majú rovnaké právo nesúhlasit, pretože aj oni majú právo na vlastný názor. Je to veľmi liberálny a tolerantný postoj, pochopiteľne však len vtedy, keď sa ním riadia všetci rovnocenne. V Dude a zenový majster sa zdá, že Bernie a Jeff spolu súhlasia, keď každý z nich opisuje situáciu „Je to len tvoj názor, človeče“ zo svojho pohľadu a s pomocou svojich skúseností. Dude v Big Lebowskim sa zdá byť stelesnením zenového prijímania situácie a stotožnenia sa s okolnosťami. Avšak aj on sa im niekedy vzpiera, aj on proti nim chvíľami bojuje a tým si pre seba vytvára nepohodu, strach a utrpenie, ako ukazuje Bernie: „[Dude] si myslí, že za ďalším rohom je nejaké dokonalé miesto, kde bude všetko ok, len sa tam musí dostať. Ale potom sa objaví niečo iné a niečo ďalšie“. Ale Dude to znáša. Prijíma to a prispôsobí sa tomu, takže „mu netrvá príliš dlho sa s novou situáciou vyrovnat“ (str. 64). Čo Jeff zhrňa jednoduchým – a osvieteným – „Skutočné znášanie [okolností] je duchovný dar, ktorý vyžaduje veľké majstrovstvo“ (str. 61).

Bernie, okrem toho, že je zenový majster, pochádza zo

židovského prostredia, ako bolo spomínané vyššie. Jeff bol vychovávaný v kresťanskom duchu. Ich vlastné náboženské pozadie, resp. pozadia, však nestoja v kontrastnej opozícii proti sebe, ale sa akosi prirodzene dopĺňajú. Obaja sa navzájom počúvajú vo svojich nábožensky motivovaných príbehoch a ponúkajú pohľady a analógie zo svojich vlastných tradícií. V priebehu rozhovorov používajú obrázky z kresťanstva, buddhizmu aj judaizmu, z americkej populárnej kultúry, z hraných aj animovaných filmov, z jidiš aj z evanjelií. Je pozoruhodné sledovať, že aj v tomto je ich rozhovor úplne rovnocenný: oscarový herec a zenový majster z Brooklynu sa tu stretli doslova na pokec. Rozprávajú sa, akoby sa rozprávali dobrí, blízki priatelia. Hovorí o sebe a o živote, a ich rozhovor je aj múdry aj dojemný, aj zahanbujúci, odpúšťajúci, niekedy popisný a inokedy hlboko intímny.

Kniha postupne graduje: najprv je o paralelách medzi herectvom a zenom, o živote, ľudských chybách, stratách, nedokonalostiach, zlyhaniach, dôvere, odvahe, nádeji, láske... V ďalších kapitolách je o detskej chudobe a hlade, o nezamestnaných a živote na uliciach v Spojených štátoch, najbohatšej ekonomike sveta, ku koncu sa Jeff a Bernie rozprávajú o koncentračných táborech, vojnách proti Židom a terorizmu, o príbehoch preživších z Osvienčimu, o umieraní rodičov a súrodencov, o zdieľaní smrti a bolesti, o hneve, nenávisti, strachu a odpustení. Napriek tomu, že kniha vychádza z filmu Big Lebowski, teda z absurdne satirickej komédie, je vlastne všetko len nie komediálna. Je hlboká a úprimná, je plná múdrosti a skúseností zrelých mužov, je plná autentického buddhistického učenia aj kresťanských či židovských myšlienok. Niekomu môže pripadať ako ľahké a jednoduché čítanie, ale vlastne je veľmi „plná“ svojim obsahom a múdrosťou.

Láskyplný a súcitný postoj oboch mužov pre mňa sumarizuje táto krátka výmena, v ktorej Bernie hovorí: „Ak sa vieme dostať na Mesiac, vieme nakrmiť naše deti“, na čo Jeff odvetí: „A na Mesiac sme sa už dostali“ (str. 186). Pre Bernieho to môže byť naplnenie bódhi-sattvovských cností zenového majstra, pre Jeffa prejav jeho ľudského aktivizmu, prostredníctvom ktorých sa obaja snažia pomôcť ostatným. Alebo možno len zbytočne veľa slovami popisujem niečo, čo sa obaja páni snažia prostredníctvom tejto knihy ukázať ako samozrejmosť: že máme byť otvorení a láskaví, ohľaduplní k sebe aj svetu naokolo, k našim najbližším aj tým, o ktorých si myslíme, že sú iní ako my a že sa od nich odlišujeme. Lebo ak sa odlišujeme, zároveň sa aj vydeľujeme, a tým spôsobujeme utrpenie sebe aj ostatným, hovorí Buddha, Bernie, aj Jeff.

Zuzana Kubovčáková
Seminár japonských štúdií, FF MU Brno